

"להבין ענין לקיחת אנשי חיל"

מאמר היסטורי שמתייחס לגיוסם הכפוי
של הקנטוניסטים - ילדים יהודים
ל-25 שנות שירות בצבא הצאר, והלקח לימינו

חוברת למרצה

תובנות לחיים

טעימה מתורתו של הרבי

פרשת וישלח

THE SHLUCHIM OFFICE

לזכות
הרב יוסף וזוגתו מרת יעל ומשפחתם שיחיו
מיכאלשווילי

לתרומה ולהקדשת שיעור לחץ כאן

או סרוק את הברקוד

לפרטים נוספים צור קשר באימייל INFO@JEWISHINSIGHTS.ORG

להורדת מערכי שיעור נוספים בקרו באתר WWW.JEWISHINSIGHTS.ORG

משרד השלוחים
יו"ר | הרב גדליה שמטוב
פיתוח | הרב מנדי שמטוב

עורכים
הרב אברהם גרינברג
הרב זושא גרינברג
משתתף בעריכה | הרב שלום בער חזן

עברית
עריכה לשונית | הרב לוי שייקביץ
הגהה | הרב מנחם וילהלם

אנגלית
תרגום ועריכה | הרב מענדל סופער
הגהה | הרב מענדל לברטוב

ספרדית
תרגום ועריכה | הרב רפי טוויל

צרפתית
תרגום ועריכה | הרב יאיר אלבז
הגהה | ש. אלבז
עימוד | לוי אלבז

פורטוגזית
תרגום | מר יצחק דיין
עריכה | הרב ישעי' דיין
עימוד | מייק קטן

רוסית
תרגום ועריכה | הרב אלכסנדר גרישין
עימוד | ת. וולף

עימוד | מוסי וולוסוב
אתר אינטרנט | יובל כץ וישראל ויסוצקי
אדמיניסטרציה | לוי שמטוב

ועדה מייעצת
הרב אשר דערן - קייפ-טאון, דרום אפריקה
הרב מנדי גרליצקי - תל אביב, ישראל
הרב לוי גרינברג - אלפסו, טקסס
הרב דוד גולדברג - סאו פאולו, ברזיל
הרב לוי שייקביץ - כפר חב"ד, ישראל
הרב מנדי גרינברג - טווינסבורג, אוהיו
הרב שמואל פרידמן - ב. בלנקה, ארגנטינה
הרב יוסף יצחק בלוי - כינרת, ישראל
הרב חיים דרוקמן - לוצרן, שוויץ

נוסד בימי השבעה לזכרון ולע"נ הרב גבריאל נח וזוגתו רבקה הי"ד הולצברג
שלוחי הרבי במומבאי, הודו

© Published and Copyright 2024 by
Shluchim Office International

תוכן השיעור

א. המאבק עם המלאך.....5

יעקב יוצא מחרן לכנען, ומתכונן למפגש עם עשיו אחיו. בדרך הוא פוגש במלאך עשיו שנאבק איתו לילה שלם ולבסוף מצליח רק לנקוע את כף ירכו (מקור 1).

המפרשים מסבירים, שהאירוע הזה מנבא את יחסי עם ישראל והגויים בעתיד: הגויים יפגעו ביהודים ויגרמו להם צרות רבות, כמו המלאך שנקע את רגל יעקב, אך לא יכריעו אותם, והישועה תבוא להם, כמו יעקב שלבסוף ניצח (מקורות 2-4).

ב. גזירת הקנטוניסטים.....9

הרבי מציין למאמרו של אדמו"ר האמצעי ששואל מהי הציפיה של הקב"ה מאותם ילדים קנטוניסטים שנחטפו לצבא הרוסי וחונכו בכפייה להתנצר. הרי אין להם אפשרות לקיים מצוות? ההסבר: למרות שאין באפשרותם לקיים מצוות רבות, הקדוש-ברוך-הוא מייקר את המצוות הבודדות שהם מקיימים במסירות נפש, וקיומן מתוך מסירות נפש, שקול לכל שאר המצוות שנמנע מהם לקיים.

הרבי: העיקרון נכון גם ביחס לשאלה מהי מטרת ירידת נשמתו של 'תינוק שנשבה' אם לא ניתן לדרוש ממנו לקיים תורה ומצוות?

ההסבר: במשך הזמן ההשגחה העליונה תזמן ל'תינוק' מעשה רוחני שלמרות הקושי בדבר - יתאפשר לו לקיים. קיום המצווה במסירות נפש יקר מאוד אצל הקדוש-ברוך-הוא ובשבילה הוריד את נשמתו לעולם!

העיקרון רלוונטי לכל יהודי שחוטא כי הוא בבחינת 'תינוק שנשבה', שקשה לו לתקן את דרכיו המסר אליו הוא: הקושי שנוצר כעת ודורש ממך מסירות נפש כדי לחזור בתשובה, יקר מאוד אצל הקדוש-ברוך-הוא!

פתיחה

נלמד על סיטואציה רוחנית בלתי אפשרית שעמדה בפני הקהילה היהודית במאה ה-19, וכיצד רבי דובער מליובאוויטש, האיר את הדילמה באור חדש ומהפכני. האם הדבר רלוונטי גם לימינו? על כך ועוד בשיעור שלפנינו.

השיעור לפרשת וישלח

משיחת שבת פרשת צו, שושן פורים, ה'תשי"ד,

בלתי מוגה.

תורת מנחם כרך י"א עמוד 135

א. המאבק עם המלאך

לאחר שיעקב גר בחרן למשך עשרים שנה והקים משפחה ענפה, הוא יוצא לדרכו כדי לשוב לארץ כנען. במהלך המסע הוא מקבל ידיעה שעשיו אחיו יוצא לקראתו עם צבא של ארבע מאות איש כדי להכות אותו ואת משפחתו.

יעקב מחליט להתגונן בשלוש דרכים: ראשית, הוא מחלק את בני משפחתו לשני מחנות. אם חלילה, יותקף מחנה אחד, ינצל המחנה השני. שנית, הוא נושא תפילה לבורא עולם שיצילו מכוונותיו הזדוניות של עשיו. לבסוף, הוא מכין מנחה הכוללת בקר וגמלים, ושולח אותה לאחיו.

במהלך ההכנות, הוא מעביר את נשיו ואת בניו אל מעבר לנחל יבוק, אך הוא שב לעברו השני כדי להעביר פכים קטנים שנשארו שם. בעודו בעבר השני, הוא פוגש באיש מסתורי – מלאך שהיה שייך למחנה עשיו – שמתחיל להיאבק בו. יעקב נלחם בו בגבורה במשך כל הלילה, אך המלאך מצליח לנקוע את כף ירכו.

כאשר עולה השחר, מבקש המלאך מיעקב לאפשר לו ללכת לעבודת היום, אך יעקב אומר, "לֹא אֲשַׁלֵּחֲךָ כִּי אִם בֵּרַכְתָּנִי". המלאך מעניק לו ברכה ואומר לו, שמהיום והלאה יקרא שמו "ישראל" – "כִּי שָׂרִיתָ עִם אֱלֹקִים וְעִם אֲנָשִׁים וַתּוּכָל".

לזכר מאבק זה, איננו אוכלים את גיד הנשה שבכף הירך (של בהמה).

מקור 1 ספר בראשית, פרק ל"ב, פסוקים כ"ה-ל"ג

לתלמיד
עמ' 3

וַיִּוָּתֵר יַעֲקֹב לְבַדּוֹ וַיֵּאָבֵק אִישׁ עִמּוֹ עַד עֲלוֹת הַשָּׁחַר. וַיַּרְא כִּי לֹא יָכֹל לוֹ וַיִּגַּע בְּכַף יְרֵכוֹ וַתֵּקַע כַּף יֶרֶךְ יַעֲקֹב בְּהֵאָבְקוֹ עִמּוֹ.

וַיֹּאמֶר שַׁלְּחֵנִי כִּי עָלָה הַשָּׁחַר וַיֹּאמֶר לֹא אֲשַׁלֵּחֲךָ כִּי אִם בֵּרַכְתָּנִי. וַיֹּאמֶר אֵלָיו מַה שְּׁמֶךָ וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב. וַיֹּאמֶר לֹא יַעֲקֹב יֵאָמֵר עוֹד שִׁמְךָ כִּי אִם יִשְׂרָאֵל כִּי שָׂרִיתָ עִם אֱלֹקִים וְעִם אֲנָשִׁים וַתּוּכָל. וַיִּשְׁאַל יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר הַגִּידָה נָּא שְׁמֶךָ וַיֹּאמֶר לָמָּה זֶּה תִּשְׁאַל לִשְׁמִי וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ שָׁם. וַיִּקְרָא יַעֲקֹב שֵׁם הַמָּקוֹם פְּנִיאֵל כִּי רָאִיתִי אֱלֹקִים פָּנִים אֶל פָּנִים וַתִּנָּצֵל נַפְשִׁי.

וַיִּזְרַח לוֹ הַשֶּׁמֶשׁ כַּאֲשֶׁר עָבַר אֶת פְּנוּאֵל וְהוּא צֹלֵעַ עַל יְרֵכוֹ. עַל כֵּן לֹא יֹאכְלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת גִּיד הַנָּשֶׁה אֲשֶׁר עַל כַּף הַיָּרֵךְ עַד הַיּוֹם הַזֶּה, כִּי נָגַע בְּכַף יֶרֶךְ יַעֲקֹב בְּגִיד הַנָּשֶׁה.

פירוש הרב עדין אבן-ישראל:

לְבַסּוֹף, לְאַחַר שֶׁהַמַּחֲנֶה כֻּלּוֹ עָבַר – וַיִּוָּתֵר יַעֲקֹב לְבַדּוֹ עַל שְׂפַת הַנַּחַל, וַיֵּאָבֵק אִישׁ עָלוּם וּמִסְתּוֹרִי עִמּוֹ עַד עֲלוֹת הַשָּׁחַר.

וַיַּרְא הָאִישׁ כִּי לֹא יָכֹל לוֹ, שֶׁלֹּא הִצְלִיחַ לְהַפִּיל אֶת יַעֲקֹב, וַיִּגַּע – הִכָּה אוֹתוֹ וּפָגַע בְּכַף יֶרֶכוֹ – בְּחֶלְקָהּ הָעֶלְיוֹן שֶׁל הָרֶגֶל, וַתֵּקַע – נָקְעָה מִמְּקוֹמָהּ כַּף יֶרֶךְ יַעֲקֹב בְּהֵאָבְקוֹ עִמּוֹ. לַמְרוֹת הַכְּאֵב הַקָּשֶׁה שֶׁנִּגְרַם לוֹ, יַעֲקֹב עָדַיִן עָמַד עַל עָמְדוֹ, וְלֹא הוּבַס.

הַשְּׁנַיִם הָיוּ לְפוּתִים זֶה בָּזֶה – וַיֹּאמֶר הָאַחֵר: שַׁלְּחֵנִי – שַׁחְרֵר אוֹתִי, כִּי עָלָה הַשָּׁחַר. אֵינֶנִּי יָכוֹל לְהִשָּׁאֵר כָּאן עוֹד, שֶׁכֵּן אֲנִי יְצוּר לֵילִי. כָּאן מִתְבָּרֵר שֶׁאֵין הוּא אָדָם הַמִּתְנַפֵּל עַל יַעֲקֹב, אֶלָּא הֲוָיָה שֶׁאֵינָהּ אֱנוֹשִׁית. וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב: לֹא אֲשַׁלֵּחֲךָ, כִּי אִם בֵּרַכְתָּנִי. אִם אַתָּה מְעֻנְיָן לְהִשְׁתַּחְרֵר מִמֶּנִּי, עָלֶיךָ לְבָרֵךְ אוֹתִי. יַעֲקֹב לֹא דָּרַשׁ כְּנִיעָה וְלֹא הִתְנַצְּלוּת, אֶלָּא קַבָּלַת מָרוּת. הַבְּרָכָה תִּבַּטֵּא שֶׁהַזָּר מַשְׁלִים עִם יַעֲקֹב, וְאַף מַסְכִּים לַעֲשׂוֹת דָּבָר

לתלמיד עמ' 3

לְמַעֲנוֹ.

וַיֹּאמֶר אֵלָיו הָאַחֵר, הַמַּלְאָךְ: מַה שְּׁמֶךָ? וַיֹּאמֶר: יַעֲקֹב. אִלּוּ הָיְתָה זוֹ שִׂיחָה אֱנוֹשִׁית רְגִילָה, הָיָה סָבִיר שֶׁיַּעֲקֹב יִשְׁאַל אֶת הָאִישׁ: אִם אֵינְךָ יוֹדֵעַ מִי אֲנִי – לְשֵׁם מָה הִתְנַפַּלְתָּ עָלַי? כָּאן מְדֻבָּר בְּאֵרוּעַ טֶקְסִי – הָאִישׁ שָׁאַל אֶת יַעֲקֹב לִשְׁמוֹ, כֵּיוָן שֶׁרָצָה לְהִתְיַחֵס לְכָךְ בִּכְבָרְכָתוֹ.

וַיֹּאמֶר הַמַּלְאָךְ: לֹא יַעֲקֹב יֵאָמֵר עוֹד שִׁמְךָ, כִּי אִם יִשְׂרָאֵל, כִּי שָׂרִיתָ – נֶאֱבַקְתָּ עִם אֱלֹקִים – עִם מַלְאָךְ, עִם כּוֹחַ עֶלְיוֹן וְעִם אֲנָשִׁים וַתּוּכָל.

וַיִּשְׁאַל יַעֲקֹב אֶת הָאִישׁ וַיֹּאמֶר: הַגִּידָה נָּא שְׁמֶךָ. יִתָּכֵן שֶׁשְּׁאֵלַת שְׁמוֹ, כְּלוֹמַר מַהוּתוֹ אוֹ הַגְדָּרָתוֹ, לֹא נִבְעָה מִסַּקְרָנוּת גְּרִידָא, אֶלָּא מֵהַצָּרֵךְ לְבָרֵר עִם עַצְמוֹ אֶת פֵּשֶׁר הַמַּאֲבָק, שֶׁהֲרֵי יַעֲקֹב לֹא יָדַע אִם הוּא בֶּן דְּמוּתוֹ שֶׁל עֵשָׂו – "שָׂרוֹ שֶׁל עֵשָׂו", הַאִם הוֹפִיעַ רַק לְשֵׁם נִסָּיוֹן, אוֹ שֶׁהָיָה בּוֹ אִיּוּם מַמָּשִׁי מִצַּד הָאֹפֶל. וַיֹּאמֶר: לָמָּה זֶּה תִּשְׁאַל לִשְׁמִי? יְדִיעַת שְׁמִי אֵינָהּ נְחוּצָה לְךָ. וַיְבָרֶךְ הַמַּלְאָךְ אֹתוֹ שָׁם.

וַיִּקְרָא יַעֲקֹב שֵׁם הַמָּקוֹם פְּנִיאֵל, כִּי רָאִיתִי אֱלֹקִים – מַלְאַךְ פָּנִים אֶל פָּנִים. הָיוּ מִי שֶׁרָאוּ מַלְאָךְ וְחָשְׁשׁוּ שֶׁהֵם עוֹמְדִים לָמוּת. יַעֲקֹב לֹא רַק רָאָה מַלְאָךְ, הוּא יָדַע בְּוַדָּאוּת כִּי
לתלמיד עמ' 4
פָּגַשׁ בּוֹ פָּנִים אֶל פָּנִים, וּבְכָל זֹאת וַתִּנָּצֵל נַפְשִׁי.

הַמַּלְאָךְ נִפְרַד מִיַּעֲקֹב עִם עֲלוֹת הַשַּׁחַר, וּבִינְתַיִם וַיִּוָּרַח לוֹ הַשֶּׁמֶשׁ כַּאֲשֶׁר עָבַר אֶת פְּנוּאֵל. יַעֲקֹב הָיָה בְּוַדַּאי נִרְגָּשׁ וּמְזֻעְזָע הֵן מֵעֶצֶם הַפְּגִישָׁה בַּמַּלְאָךְ, וְהֵן מִפְּצִיעָתוֹ – וְהוּא צֹלֵעַ עַל יֶרֶכוֹ.

וְכָאן הֶעָרָה הִלְכָתִית: עַל כֵּן לֹא יֹאכְלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת גִּיד הַנָּשֶׁה, הֶעָצֶב אוֹ הַגִּיד הַגָּדוֹל הַנִּמְשָׁךְ מֵחֶלְקָה הָעֶלְיוֹן שֶׁל הַיָּרֵךְ וְעַד הֶעָקֵב, אֲשֶׁר עַל כַּף שֶׁקַע הַיָּרֵךְ, עַד הַיּוֹם הַזֶּה. כִּי נָגַע בְּכַף יֶרֶךְ יַעֲקֹב, בְּגִיד הַנָּשֶׁה, אֵזוֹר פָּגִיעַ בַּגּוּף. בְּעִקְבוֹת נִקְעוֹ שֶׁל יַעֲקֹב נֶאֶסְרָה אֲכִילַת גִּיד זֶה בִּבְעֲלֵי הַחַיִּים עַל זַרְעוֹ לְדוֹרוֹתָיו.

עד כאן למדנו את הפרשנות הפשוטה של הסיפור. אך כמובן שישנה פרשנות עמוקה יותר. מה הפירוש שהמלאך לא מצליח לנצח את יעקב אך מכאיב לו? ומדוע בגלל זה נקבע איסור אכילת גיד הנשה עד היום?

מאבקי האומות עם בני ישראל

לתלמיד עמ' 4

מקור 2 ספר החינוך (מצוה ג)

מִצְוָה ג – לֹא לֶאֱכֹל אֶת גִּיד הַנָּשֶׁה

מְשָׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ, כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה רֶמֶז לְיִשְׂרָאֵל שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁיִּסְבְּלוּ צָרוֹת רַבּוֹת בַּגָּלוּיוֹת מִיַּד הָעַמִּים וּמִיָּד בְּנֵי עֵשָׂו, שֶׁיִּהְיוּ בְּטוּחִים שֶׁלֹּא יֹאבְדוּ, אֶלָּא לְעוֹלָם יַעֲמֹד זַרְעָם וּשְׁמָם, וְיָבוֹא לָהֶם גּוֹאֵל וְיִגְאָלֵם מִיָּד צַר. וּבְזִכְרָם תָּמִיד עִנְיָן זֶה עַל יַד הַמִּצְוָה שֶׁתִּהְיֶה לְזִכָּרוֹן, יַעַמְדוּ בֶּאֱמוּנָתָם וּבְצִדְקָתָם לְעוֹלָם.

וְרֶמֶז זֶה הוּא לְפִי שֶׁאוֹתוֹ מַלְאָךְ שֶׁנִּלְחַם עִם יַעֲקֹב אָבִינוּ, שֶׁבָּא בַּקַּבָּלָה שֶׁהָיָה שָׂרוֹ שֶׁל עֵשָׂו, רָצָה לְעָקְרוֹ לְיַעֲקֹב מִן הָעוֹלָם הוּא וְזַרְעוֹ וְלֹא יָכוֹל לוֹ, וְצִעֲרוֹ בִּנְגִיעַת הַיָּרֵךְ, וְכֵן זֶרַע עֵשָׂו מְצַעֵר לְזֶרַע יַעֲקֹב, וּלְבַסּוֹף תִּהְיֶה לָהֶם יְשׁוּעָה מֵהֶם, כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ בְּאָב שֶׁגָּרְחָה לוֹ הַשֶּׁמֶשׁ לִרְפוּאָתוֹ וְנוֹשַׁע מִן הַצַּעַר, כֵּן יִזָּרַח לָנוּ הַשֶּׁמֶשׁ שֶׁל מָשִׁיחַ וְיִרְפָּאֵנוּ מִצַּעֲרֵנוּ וְיִגְאָלֵנוּ, אָמֵן בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ.

ספר החינוך מסביר שסיפור מאבקו של יעקב עם שרו של עשו מנבא את עתידו של עם ישראל. הגויים יבואו להיאבק עם בני ישראל, אך לא יצליחו לנצחם לגמרי, אלא רק להכאיב להם. ואת זאת עלינו לזכור בזמנים קשים. נכון שזה כואב, אך האויב לא ינצח אותנו לגמרי, ותמיד לאחר מכן תזרח השמש ותרפא את הצרות, כמו השמש

שריפאה את יעקב.

דורות של סבל

נגיעת המלאך ביעקב היתה פגיעה בכל צדיקי כל הדורות שגם הם סובלים מאותה פגיעה. ואימתי זה הומחש בצורה הברורה ביותר? בדורו של שמד.

לתלמיד
עמ' 4

מקור 3 רמב"ן על הפסוק

וַיַּרְא כִּי לֹא יָכֹל לוֹ: מַלְאָכָיו גִּבֹּרֵי כֹחַ עֹשֵׂי דְבָרוֹ, וְעַל כֵּן לֹא יָכוֹל לוֹ הַמַּלְאָךְ לְהַזִּיקוֹ, כִּי לֹא הֶרְשָׁה רַק בַּמֶּה שֶׁעָשָׂה עִמּוֹ לְהָקֵעַ כַּף יֶרֶכוֹ.

וְאָמְרוּ בְּבְרֵאשִׁית רַבָּה (בראשית רבה עז, ג), נָגַע בְּכָל הַצַּדִּיקִים שֶׁעֲתִידִין לִהְיוֹת מִמֶּנּוּ, זֶה דּוֹרוֹ שֶׁל שְׁמָד. וְהָעִנְיָן, כִּי הַמְּאֹרָע בְּלוֹ רֶמֶז לְדוֹרוֹתָיו, שֶׁיִּהְיֶה דּוֹר בְּזַרְעוֹ שֶׁל יַעֲקֹב יִתְגַּבֵּר עֲשָׂו עֲלֵיהֶם עַד שֶׁיִּהְיֶה קָרוֹב לְקַעְקֵעַ בֵּיצָתָן, וְהָיָה זֶה דּוֹר אֶחָד בִּימֵי חַכְמֵי הַמִּשְׁנָה, כַּדּוֹר שֶׁל רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בָּבָא וַחֲבֵרָיו.

כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ (שיר השירים רבה ב, ז), אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא, אִם יֹאמַר לִי אָדָם תֵּן נַפְשְׁךָ עַל קִדֻּשַּׁת שְׁמוֹ שֶׁל הקב"ה, אֲנִי נוֹתֵן, וּבִלְבַד שֶׁיַּהַרְגוּנִי מְיָד, אֲבָל בְּדוֹרוֹ שֶׁל שְׁמָד אֵינִי יָכוֹל לְסֵבֹל.

וּמָה הָיוּ עוֹשִׂים בְּדוֹרוֹ שֶׁל שְׁמָד? הָיוּ מְבִיאִין כַּדּוּרְיוֹת שֶׁל בַּרְזֶל וּמְלַבְּנִין אוֹתָן בָּאוּר וְנוֹתְנִין אוֹתָן תַּחַת שָׁחְיֵיהֶן וּמַשְׁיאִין נַפְשׁוֹתֵיהֶן מֵהֶן. וְיֵשׁ דּוֹרוֹת אֲחֵרִים שֶׁעָשׂוּ עִמָּנוּ כָּזֶה וְיוֹתֵר רַע מִזֶּה, וְהַכֹּל סָבַלְנוּ וְעָבַר עָלֵינוּ, כְּמוֹ שֶׁרָמַז וַיָּבֹא יַעֲקֹב שָׁלֵם.

הרמב"ן נותן רקע לייסורים הגדולים שהיו מנת חלקם של בני ישראל בדורו של שמד. אך עלינו לדעת שהישרדותו של יעקב והשמש שריפאה אותו, רומזים לנו שגם בזמנים קשים – כל מה שהם יכולים לעשות לנו זה רק להכאיב, אך לא לנצח אותנו. וסוף סוף תבוא השמש ותרפא אותנו.

•

בשיעור זה נלמד על אחד הפרקים הקשים בהיסטוריה היהודית. מאבק מר וקשה עם אחת מהגזירות הקשות ביותר שנגזרו על עמנו, ועל מאמר מפתיע שאמר אדמו"ר האמצעי בקשר לאותה גזירה.

ב. גזירת הקנטוניסטים

"גזירת הקנטוניסטים" הייתה גזירה איומה ברוסיה הצארית, שכללה גיוס כפוי של ילדים ונערים בני הקהילות היהודיות. גיוס זה היה חלק ממדיניות שמטרתה השפעה על היהודים באמצעות "חינוך מחדש" של הדור הצעיר, והמרת דתם של המגויסים בכפייה. החיילים היהודים שגויסו לצבא הצאר באופן זה כונו "חיילי ניקולאי".

בתחילת קיץ שנת תקפ"ז, פרסם הממשל הרוסי את גזירתו החדשה של הצאר, המחייבת צעירים יהודיים להתגייס לצבא הצאר. על פי הפקודה הממשלתית, חובת הגיוס חלה על הנהלת הקהילות ביישובים היהודיים, ועליהן לשלוח לצבא הרוסי את מכסת הנערים היהודים שנקבעה עבור אותה קהילה. קהילה שלא תעמוד במכסה צפויה לעונשים קשים ביותר, וכאשר נעשו ניסיונות להתחכם, הגיע הצבא לעיר ועשה בה שַׁמּוֹת.

מכיון שההורים היהודים התנגדו לשלוח את בניהם לצבא, וכשהגיעו מועדי הגיוס הם החביאו את ילדיהם, הוצרכו ראשי הקהילה לחטוף ילדים כדי להשלים את מכסת המתגייסים, ובכך להגן על הקהילה כולה מהעונשים הכבדים הצפויים להם. לצורך כך שכרה הקהילה אנשים מתוך הקהילה ("חאפערים"), שתפקידם היה לחטוף ילדים נגד רצון הוריהם, ולהמציאם לידי הצבא הרוסי.

כאשר החוטפים לא הצליחו להניח את ידם על נערים צעירים המיועדים לגיוס, הם היו חוטפים ומוסרים לשלטונות גם ילדים מתחת לגיל 12, ומצהירים שהם מבוגרים יותר.

אותם ילדים נשלחו לחינוך ולשירות של עשרים וחמש שנה בצבא הרוסי. במשך התקופה הזו, עינו המפקדים את החיילים הללו בעינויים ברבריים שהיו נהוגים במחנות האימונים הרוסיים באותם ימים, וכתוצאה מהם רבים הפכו לבעלי מום.

אך למעשה, מטרת עבודת הצבא ליהודים הייתה שמד. היו כופים עליהם לאכול טריפות, לחלל שבת ולהתערב בסביבת הגויים, דבר שהיה גרוע ממוות.

כאשר היו מפרידים את הילדים מאימותיהן, היו האימהות זועקות ומשביעות את ילדיהן שיעמדו בניסיון ויסבלו את כל הייסורים על קידוש שמו יתברך.

במשך כל שנותיהם בצבא הורחקו החיילים מכל בדל של יהדות. נאסר עליהם לקבל מכתבים באידיש והם חויבו לתקשר ברוסית בלבד. הם הוכרחו להשתתף בטקסים נוצריים ולשמוע הרצאות חינוכיות מפי כמרים. כתוצאה מהגזירה האיומה הזו, כעשרים וחמישה אלף חיילים המירו את דתם.

הגזירה נמשכה שלושים שנה ונחרטה בדפי ההיסטוריה של עמינו כאחת התקופות הכואבות ביותר.

גם אז שאלו בני ישראל, "מדוע? איה אלוקינו? מדוע הוא נותן לזה לקרות?"

גזירה זו נגזרה בערוב ימיו של אדמו"ר האמצעי – הרבי השני בשושלת חסידות חב"ד. יש אומרים שכאב הלב שנגרם לו כתוצאה גזירה קשה זו הביא להסתלקותו.

שבוע לפני הסתלקותו, אמר אדמו"ר האמצעי מאמר חסידות יוצא דופן בו התייחס לשאלה זו. המאמר המיוחד פותח במילים: "להבין ענין לקיחת אנשי חיל מישראל ביד נוכרים", ובו הוא שואל, כיצד ייתכן שההשגחה האלוקית תזמן לאדם מכשולים בקיום התורה והמצוות?

לפני אמירת המאמר התבטא אדמו"ר האמצעי, "אני ידעתי מזה שבע שנים קודם כשהייתי על קבר אבי. ראיתי אז קטרוג גדול על בחורי ישראל (בסוד שבע יפול צדיק וקם), ונשברה רוחי בקרבי, כי הבנתי וידעתי שבוודאי יהיה זה במשך הזמן".

מהי הציפייה מהקנטוניסטים?

לתלמיד עמ' 5

בשנותיו האחרונות של אדמו"ר האמצעי - התחילה כבר הגזירה של חטיפת ילדים יהודיים לצבא. ובענין זה ישנו מאמר מאדמו"ר האמצעי - דיבור המתחיל "להבין ענין לקיחת אנשי חיל מישראל ביד נכרים"[1].

המאמר אינו מתיימר להסביר מדוע ה' עשה זאת. אלו חשבונות שמימיים שנעלים מהבנתנו, ורק בביאת המשיח, כאשר יקויים "אודך ה' כי אנפת בי", נוכל להבין מדוע ולמה.

השאלה היא בעיקר, מה מצופה מהילדים הללו. הם הרי לכודים בציפורני צבא הצאר, שעושה הכול כדי לנתקם מהיהדות; אין להם מצות בחג פסח, אין להם תפילין להניח ואין מי שילמדם תורה. מה רוצה הקב"ה מהם בזמן שירותם הצבאי?

לתלמיד עמ' 5

ושם מבאר, שאף שאין ביכולתם לקיים מצוות רבות, מכל מקום, היוקר שיש למעלה מאותן מצוות מועטות שהם מקיימים במסירות נפש [שהרי בנוגע לשאר המצוות לא תועיל אפילו מסירת נפש, כיון שאין זה בגדר האפשרות כלל, ורק מצוות מעטות מקיימים הם במסירות נפש], הרי זה שוקל ומכריע את כל שאר הענינים שאינם מקיימים.

כאשר קנטוניסט מקיים מצווה אחת, הקושי שהוא צריך לעבור לשם כך הוא עצום. לכן היוקר למעלה מהמצווה הקטנה שהוא מקיים, מכריע את כל שאר המצוות שהוא לא יכול לקיים.

הציפייה מתינוק שנשבה

לתלמיד עמ' 5

וענין זה הוא תירוץ גם בנוגע ל"תינוק שנשבה לבין עובדי כוכבים ומזלות"[2]:

לכאורה אינו מובן: כיון ש"תינוק שנשבה" אינו מקיים תורה ומצוות, הרי ירידתו לעולם הזה היא לכאורה ללא תכלית, ואם כן, למה ירדה נשמתו לעולם הזה?

ניקח לדוגמה ילד יהודי בזמן השואה שהוריו נהרגו במחנות והוא ניצל בידי נזירות במנזר קתולי. הרי אין לו שום סיכוי ללמוד תורה ולקיים מצוות. אם כן, לשם מה ירדה נשמתו לעולם? הרי לכל יהודי יש מטרה, וגם לאותו ילד יש מטרה. לשם מה מורידים נשמה לעולם בנסיבות כאלה, כאשר אין לה שום סיכוי להשלים את מטרתה?

לתלמיד עמ' 5

בנוגע ליהודי סתם - הרי אפילו אם אינו מקיים תורה ומצוות כראוי, אין מקום לשאול למה ירדה נשמתו לעולם, כי, מה שאינו מקיים תורה ומצוות הרי זה מפני שיש לו בחירה, וכך הוא עושה בבחירתו, אבל כוונת ירידת נשמתו לעולם היא כדי שאכן יקיים תורה ומצוות; מה שאין כן "תינוק שנשבה לבין עובדי כוכבים ומזלות" ואינו יודע מאומה - הרי אי אפשר לדרוש ממנו לקיים תורה ומצוות, ואם כן אינו מובן, למה ירדה נשמתו לעולם?

כאשר אדם בוחר שלא לקיים מצוות זו הבחירה שלו. אבל כאשר ילד נמצא במצב שבו אין לו שמץ של מושג על יהדות, הרי אין לו אפילו סיכוי לבחור נכון.

לתלמיד עמ' 5

והתירוץ הוא:

במשך הזמן - בוודאי יזמינו לו מלמעלה לכל הפחות ענין אחד שייוודע לו אודותיו ותהיה לו

---

1. נדפס במאמרי אדהאמ"צ קונטרסים ע' רסג ואילך. וש"נ.
2. שבת סח, א. וראה רמב"ם הל' ממרים פ"ג ה"ג.

לתלמיד עמ' 5

היכולת לקיימו. וכיון שכל ימיו (עד אז) לא ידע אודות שום מצווה, וגם מצווה זו (שעתה נודע לו עליה) יעשנה מתוך מסירות נפש, כיון שיהיה קשה לו כו' - הרי בוודאי יעשה את המצווה מתוך חיות ביותר. וענין זה הוא יקר ביותר למעלה - שכדאי להוריד נשמה לעולם הזה למשך כמה וכמה שנים, מצד היוקר באותה מצווה יחידה שיקיים בחיות ובמסירות נפש.

כאשר ילד נמצא בריחוק עצום מהיהדות, והוא מתגלגל במשך כמה שנים כשלפתע נודע לו שהוא יהודי והוא מקיים מצווה אחת, כהנחת תפילין או הדלקת נרות שבת, הרי בהתחשב באי-ידיעותיו ואורח חייו – עליו למסור את נפשו כדי לקיימה. מצווה יחידה זו שהוא יקיים במהלך חייו מתוך מסירות נפש ומתוך התעוררות רוחנית – היא המטרה שלשמה ירדה נשמתו לעולם.

הלקח לכל אדם

לתלמיד עמ' 5

ענין זה נוגע לא רק ל"תינוק שנשבה", אלא נוגע גם לכל אחד ואחד מישראל:

כיון ש"אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא"[3] - אפילו לפירוש בתורת החסידות[4] ש"יחטא" הוא מלשון חסרון, ובפרט שאצל חלק גדול מבני ישראל הפירוש הוא כפשוטו... - הרי כל אחד ואחד הוא בבחינת "תינוק שנשבה".

לתלמיד עמ' 6

- כבוד קדושת מורי וחמי אדמו"ר אומר[5], ששנותיו של יהודי אינן נמנות לפי הדרכון; יתכן שבדרכון נרשם שהוא בן שבעים שנה, אבל לפי שנותיו האמיתיות (השנים שהשתמש בהן לעניני תורה ומצוות) אינו אלא "תינוק". -

ועל זה אומרים ליהודי שאין לו להתייאש.

הן אמת שלא מדובר כאן אודות "תינוק שנשבה" בגשמיות, אלא אודות מי שהביא את עצמו - בבחירתו - למעמד ומצב של "תינוק שנשבה", אבל אף על פי כן, הרי מה שעבר כבר עבר, ומה שנוגע הוא רק מכאן ולהבא, דהיינו ההווה והעתיד, ובנוגע מכאן ולהבא, עליו ליקח מהעבר רק את המעלה והצד הטוב שבו - שמצד היותו במצב של "תינוק שנשבה", שצריך להתחיל "לקחת את עצמו" ללימוד התורה וקיום המצוות - הרי זה יהיה בריבוי חיות ביותר, כמו בתינוק שנשבה בגשמיות.

אדם שהחסיר כמה מצוות בחייו או שיצא לו להיכשל, חס ושלום, בחטא, אל לו להתייאש ולומר, "זהו, אני כבר אבוד". משום שלפועל מצבו הוא כתינוק שנשבה שקשה לו יותר לחזור לדרך הישר. הוא התרגל לסוג חיים מסוים, וכעת, כשהוא כבר מבין שעליו לנהוג אחרת, קשה לו מאוד להתגבר על העבר ולעשות זאת.

על זה אומרים לו, "אדרבה! בגלל שזה קשה לך יותר ודורש ממך מסירות נפש – זה יקר וחביב יותר בעיני ה'".

לתלמיד עמ' 6

ונקודת הדברים - שבאיזה מצב שרק נמצאים, אין להתייאש,

- ישנו פתגם על דרך הצחות[6] על יסוד לשון חז"ל[7] "יאוש שלא מדעת" - ש"יאוש" הוא "שלא מדעת", שכן, אילו היה בו דעת, לא היה מתייאש... -

אלא צריכים ללמוד תורה, עוד פסוק ועוד פסוק כו', וכן לקיים מצווה אחת, ו"מצווה גוררת מצווה"[8], עד שיגיע לשלימות בכל רמ"ח המצוות.

---

3. קהלת ז, כ.
4. ראה לקו"ת מטות פב, א. נצבים נא, א. ובכ"מ.
5. ראה גם שיחת פורים תשי"ב סל"ו (תורת מנחם – התוועדויות ח"ה ע' 58). ח"י ע' 232. ושו"נ.
6. ראה גם מכתב כ"ד כסלו שנה זו (אגרות-קודש ח"ח ע' עב). ועוד.
7. ב"מ כא, ב.
8. אבות פ"ד מ"ב.

משל לאדם המעניק לאשתו מתנה והיא מתרגשת לקבלה. אם יספר לה שהוא מצא אותה חמש דקות לפני שהוא הגיע הביתה, מובן שכל ההתרגשות תתפוגג. כי אישה מעריכה לא רק את המתנה – אלא בעיקר את המאמץ ואת תשומת הלב שהבעל השקיע. ככל שהוא השקיע והתאמץ יותר, כך זה מראה על קירבה גדולה יותר ומחווה משמעותית יותר.

כך הוא בנוגע לקשר שלנו עם הקב"ה. כאשר אנו מקיימים מצווה כ"מצוות אנשים מלומדה", באגביות וללא שימת לב מיותרת, כך היא נראית וכך היא שווה. אולם כאשר אנו מוסרים את נפשנו על קיום מצווה, חרף כל הקשיים, זה מגיע מעומק הלב ונוגע לעומק השכינה.

משיחת שבת פרשת צו, שושן פורים, ה'תשי"ד,
בלתי מוגה.
תורת מנחם כרך י"א עמוד 135.

ג. הוספה

ביום ה' כ"ו כסלו תשכ"ד, מיד כשיצא הרב מענדל פוטערפאס מיחידות, ביקש כ"ק אדמו"ר זי"ע לחפש עבורו את המאמר "להבין ענין לקיחת אנשי חיל" שאמר כ"ק אדמו"ר האמצעי בקשר עם חטיפת הקנטוניסטים לצבא רוסיה, וביקש למצוא את המאמר כבר בלילה, ועל-כל-פנים למחר.

לאחר חיפוש מצאו את המאמר, אולם חלקו השני של המאמר היה חסר עדיין. כ"ק אדמו"ר עורר את מזכיריו כמה פעמים אודות חיפוש חלקו השני של המאמר, והציע לחפש גם אצל כמה מזקני החסידים, אולם גם להם לא היה חלק זה של המאמר. עד שלבסוף (כנראה) מצאו גם את חלקו השני.

מי שידע על המאמצים המיוחדים שהשקיע כ"ק אדמו"ר בחיפוש אחר המאמר, בדיוק עם סיום היחידות של ר' מענדל - לא הבין מה הקשר בין השניים. רק בשבת פרשת יתרו, ח"י שבט, תשכ"ד, השבת האחרונה בטרם נסיעתו של ר' מענדל מבית חיינו, התגלה הסוד.

באותה שבת ערך כ"ק אדמו"ר התוועדות מיוחדת בתור "צאתכם לשלום", ואמר שההתוועדות נערכת לכבוד שלשה אורחים שהגיעו לכאן. אחד מהם שיצא זה עתה מהמקום בו נמצאים אחינו בצרה ובשביה (הכוונה לר' מענדל), אחד מהם מעולם לא היה שם (הכוונה לר' זלמן יפה), ואחד מהם שיצא מרוסיה לפני כמה וכמה שנים, (הכוונה לר' פאלע כהן).

הרבי ציווה לנגן את הניגון שלפני אמירת חסידות, ואמר מאמר דא"ח על הפסוק "וידבר אלקים את כל הדברים האלה לאמר".

באמצע המאמר החל כ"ק אדמו"ר לדבר על כך שרוב המצות עשה אין באפשרותנו לקיים, ונשארו לנו רק פ"ז מצות. והמשיך לדבר בכאב לב: גם מצות אלו שנותרו לנו לפליטה, ישנם יהודים רבים הנמצאים בצרה ובשביה (במדינת רוסיה), ואינם יכולים לקיימם, שבאמת יהודים אלו שעומדים בנסיונות אלו מתוך מסירות נפש הס המובחרים שבישראל, כי אפילו אודות חנניה מישאל ועזריה אומרת הגמרא שאילו היו מענים אותם לא היו עומדים בנסיון כו', ויהודים אלו למרות שאינם גדולי עולם, הרי הם עומדים על קיום התורה והמצוות במסירות נפש גם כשלא מדובר על עבירות חמורות.

וכ"ק אדמו"ר שאל בזעקה ובכאב לב: מפני מה מונעים מהם את קיום המצוות?!

והמשיך, שביאור הענין יובן בהקדים מאמרו של אדמו"ר האמצעי "להבין ענין לקיחת אנשי חיל", אשר שואל שאלה דומה כיצד לוקחים אנשי חיל מבני ישראל ולא מאפשרים להם לקיים מצות?

ומבאר שם אדמו"ר האמצעי שבגלל חוסר הרצון של בני ישראל בקיום המצוות התבטלו רוב המצות עשה בחורבן בית המקדש (ונשארו רק פ"ז מצות), ואחר-כך באה מדת הדין וקטרגה על ישראל שגם עכשיו אינם עושים את המצות מתוך שמחה ותענוג, אלא מצות אנשים מלומדה.

וכדי לבטל קטרוג זה, עשה ה' ככה שיקחו אנשי חיל מישראל למלחמה, וכאשר מונעים מהם לקיים תורה ומצות, הרי הם מצטערים וצועקים, ולאחר מכן, כשהם מצליחים לקיים מצווה מתוך מסירות נפש, זה נעשה מתוך יותר חיות ושמחה, וזה מבטל את הקטרוג.

וכ"ק אדמו"ר סיים בהתרגשות:

ועל פי זה יובן גם מה שהיום ישנם כמה מבני ישראל שאינם יכולים לקיים את המצוות, אשר כל זה אינו מצד עניין של עונש, אלא זהו חסד ורחמים מהקב"ה, כי בזכות זה מתבטל הקטרוג על כלל ישראל, ובזכות זה יתנו לנו גם את כל המצוות, בגאולה האמיתית והשלימה בבנין בית המקדש השלישי.

נקודות מפתח

- מאבקם של יעקב והמלאך מסתיים בנקיעת ירכו של יעקב, אך לא בהכרעתו. האירוע מנבא את יחסי הכוחות בין היהודים והגויים בגלות שאמנם יפגעו ביהודים עד כדי שמד, אך לא יכריעו אותם לעולם (מדרש).
- אדמו"ר האמצעי שואל מדוע ירדה לעולם נשמתו של חייל קנטוניסט שלא יכול לקיים מצוות? ומסביר: העובדה שמקיים מצוות מועטות מתוך קושי ומסירות נפש, יקרה מאוד בעיני ה', ובעבורה ירדה נשמתו לעולם.
- העיקרון נכון ביחס ליהודים שהם 'תינוקות שנשבו' ומקיימים מצווה אחת מתוך קושי ומסירות נפש: הדבר יקר מאוד למעלה, וזו מטרת ירידת נשמתם לעולם.
- הדבר רלוונטי גם לכל יהודי שחטא, שהוא בבחינת 'תינוק שנשבה' בשל הקושי שחש לשנות את דרכו. המסר אליו שאל לו להתייאש, ודווקא הקושי שחווה יקר מאוד בעיני ה'.

צידה לדרך

רגע לפני ש'מרימים ידיים', ומתייאשים בפני שינוי משמעותי בענייני יהדות שנראה לנו כמעט חסר סיכוי, יש להזכיר לעצמנו שהקושי הזה יקר מאוד בעיני הבורא, והצעד הזה בעל משמעות עמוקה ופוטנציאל גדול עבורנו.